

***Samorząd terytorialny w Europie Środkowej i Wschodniej*, pod red. Marka Barańskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, ss. 293.**

Recenzowana książka jest zbiorem starszannie opracowanych i dobrze udokumentowanych opracowań na temat samorządu terytorialnego w państwach Europy Środkowej i Wschodniej. Autorzy opracowań za cezurę czasową przyjęli początek lat 90. XX w., w których to rozpoczął się proces transformacji ustrojowej państw byłego bloku wschodniego i rozpoczął się proces budowy demokratycznych struktur państwa, m.in. samorządu terytorialnego.

Praca składa się z 10 rozdziałów poświęconych charakterystyce samorządu terytorialnego w danym państwie, poprzedzona jest *Wstępem*, a zakończenie stanowi tabelaryczny wykaz danych o jednostkach samorządu terytorialnego. Układ rozdziałów jest według kolejności alfabetycznej: 1. M. Barański, A. Czyż, S. Kubas, *Samorząd terytorialny w Republice Bułgarii*, 2. A. Czyż, T. Rduch-Michalik, *Samorząd terytorial-*

ny w Republice Czeskiej, 3. J. Zieliński, *Samorząd terytorialny w Republice Estonii*, 4. A. Czyż, *Samorząd terytorialny w Republice Litwy*, 5. Ł. Makowski, *Samorząd terytorialny w Republice Łotwy*, 6. R. Rajczy, *Samorząd terytorialny w Republice Rumunii*, 7. M. Barański, S. Kubas, *Samorząd terytorialny w Rzeczypospolitej Polskiej*, 8. M. Barański, *Samorząd terytorialny w Republice Słowacji*, 9. K. Krysiel, J. Wojnicki, *Samorząd terytorialny w Republice Słowenii*, 10. A. Czyż, *Samorząd terytorialny w Republice Węgier*.

Struktura poszczególnych rozdziałów jest niemal identyczna. Wyróżnia się w nich treści tematyczne: samorząd terytorialny a zasady podziału terytorialno-administracyjnego państwa; samorząd terytorialny w konstytucji i prawie samorządowym; gmina jako podstawowa jednostka samorządu terytorialnego – jej charakterystyka, władze, zasady przedstawicielstwa, powoływania i odwoływania; kompetencje i zadania; finansowanie jednostek samorządu terytorialnego oraz „inne” jednostki samo-

rządu terytorialnego, jeśli takie funkcjonują w danym państwie.

Charakterystyka obowiązującego modelu samorządu terytorialnego została poprzedzona wstępem na temat współczesnego systemu politycznego, wskazaniem czynników, które miały wpływ na jego ogład.

Przyjęcie takiej konstrukcji publikacji pozwala na łatwe zestawienie i porównanie poszczególnych elementów „samorządowych” w tych państwach, wyszukanie istotnych cech danego systemu samorządowego, co z pewnością jest przydatne dla porównań z ustrojem, zadaniami i kompetencjami polskich jednostek samorządu terytorialnego.

W omawianych państwach Europy Środkowej i Wschodniej samorząd terytorialny stanowi instytucję zdecentralizowanego państwa. Cechą charakterystyczną dla nowych rozwiązań prawnych jest upodmiotowienie społeczności lokalnych, które związane jest z przejmowaniem przez nie spraw lokalnych. Przyjęta struktura samorządu terytorialnego odzwierciedla charakter dokonujących się przeobrażeń ustrojowo-terytorialnych. Władze poszczególnych państw, reaktywując samorząd terytorialny poszukiwały sprawnych i efektywnych rozwiązań. Pomocne okazały się własne wzorce historyczne oraz nowatorskie rozwiązania zastosowane w państwach Europy Zachodniej.

Z pewnością przyjęte postanowienia Europejskiej Karty Samorządu Lokalnego z 1985 r. do wewnętrznych systemów prawnych stało się wyznacznikiem kształtu samorządu terytorialnego tychże państw.

Istotną część każdego opracowania zajmuje analiza aktów normatywnoprawnych regulujących funkcjonowanie samorządu terytorialnego w danym państwie: konstytucje oraz ustawodawstwo. Za cenne należy uznać wskazanie na nowelizacje aktów prawnych oraz skutki, jakie one spowodowały w rozwiązaniach ustrojowych.

W omawianych państwach obowiązują różnicowanie struktury podziału terytorialnego: jednoszczeblowy (gminny) funkcjonuje w Bułgarii, Estonii, Słowenii i na Litwie; dwuszczeblowy – w Czechach, Słowacji, Rumunii, na Łotwie i Węgrzech; trój-szczeblowy – tylko w Polsce. Jak wskazują Autorzy, proces kształtowania się podziałów terytorialnych nie jest ostateczny. Rozważa się możliwość przyjęcia innych rozwiązań struktury terytorialnej państwa np. w Słowenii (s. 250).

Duże znaczenie dla jakości samorządu terytorialnego mają zasady prawa wyborczego do organów jednostek samorządu terytorialnego. W omawianych państwach organy stanowiące gminy – jako podstawowej jednostce samorządu terytorialnego, pochodzą z wyborów bezpośrednich. Organ wykonawcze jednoosobowe (w Bułgarii, Polsce, Rumunii, Słowacji, Słowenii, Na Litwie, Łotwie i Węgrzech) lub kolegialne (w Czechach, Estonii) pochodzą z wyborów bezpośrednich lub pośrednich (Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa).

Zróżnicowany jest mechanizm wybierania do organów stanowiących i wykonawczych jednostek ponadgminnych. Ponadto Autorzy wskazali na zasady sprawowa-

nia mandatu radnego – jego status prawny, obowiązki, sytuacje, w których mandat ulega wygaśnięciu (s. 64–64, 72–73, 114, 270–272). Interesującym rozwiązaniem (wzorem państw skandynawskich) jest instytucja „członka rezerwowego” w estońskich organach samorządowych. Osoba ta w przypadku przedterminowego złożenia mandatu lub też wstrzymania jego mocy otrzymuje pełnię praw i kompetencji osoby, która ten mandat utraciła (s. 96).

W interesujący sposób ukazano konstrukcję zasad finansowania samorządu terytorialnego. Środki finansowe na realizację zadań samorządowych pochodzą w części z budżetu państwa (subsytia, subwencje, dotacje celowe) oraz z tzw. dochodów własnych. Szczegółowe zasady i mechanizmy finansowe, rodzaje i wysokości opłat i podatków lokalnych regulują odrębne przepisy, np. w Czechach – *ustawa z 2000 r. o podziale dochodów z niektórych podatków pomiędzy jednostki samorządu terytorialnego i niektóre państwowe fundusze*, w Słowacji – *ustawa o zasadach budżetowania administracji publicznej*, w Słowenii – *ustawa o finansowaniu gmin*.

W recenzowanej pracy jej Autorzy wskazali na specyficzne problemy instytucji samorządu terytorialnego, wynikające z warunkowań danego państwa, jego praktyki funkcjonowania np. problem autonomii terytorialnej, relacji z władzą państwową, funkcjonowaniem mniejszości narodowych i etnicznych na obszarach tych państw.

Autorzy publikacji starannie zgromadzili i wykorzystali materiały źródłowe. W pracy

podaje się podstawową literaturę przedmiotu (w języku polskim i obcym), akty prawne (w języku obcym lub przetłumaczone na język angielski), strony internetowe. Wielce pomocne dla osób zajmujących się problematyką samorządu terytorialnego są sporządzone tabele (s. 290–293), w których zawarto dane statystyczne nt. podziałów terytorialnych państwa, sposobu wyboru i nazwy organów jednostek samorządu terytorialnego.

Recenzowana publikacja stanowi cenne kompendium wiedzy o funkcjonowaniu samorządu terytorialnego w państwach Europy Środkowej i Wschodniej. Jest solidnym źródłem wiedzy o mechanizmach funkcjonowania samorządu terytorialnego w państwach młodej demokracji.

■ *Beata Słobodzian*

Gareth Evans, *The Responsibility to Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*, The Brookings Institution Press, Washington 2008, ss. 349.

Recenzowana monografia jest poświęcona interwencji humanitarnej, a w szczególności kształtującej się od 2005 r. nowej doktrynie obowiązku ochrony (*responsibility to protect*). Autor jest praktykiem, który zajmuje się od wielu lat omawianą problematyką jako międzynarodowy dyplomata. Gareth Evans był w latach 1988–1996 ministrem spraw zagranicznych Australii, oraz pracował w kilku organizacjach międzynarodowych, także ONZ. Jego zainteresowa-